

CAHİT KÜLEBİ ŞİİRLERİNDE MEKÂNIN POETİKASI* THE POETICS OF SPACE IN CAHIT KULEBİ'S POEMS

Yaşar ŞİMŞEK**

Öz

Cumhuriyet dönemi şairlerinden Cahit Külebi (1917-1997), farklı oluşumlardan etkilenen sanat anlayışı ve birçok kaynaktan beslenen şiirleriyle Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Şair, duygulanımlarını dile getirirken mekân unsurundan sıkça yararlanmış, dış dünyaya dönük izlenimlerini aktarırken mekânın insan üzerindeki etkilerine de yer vermiştir. Ayrıca, şiirlerinde yer verdiği mekânları zaman zaman temsil ettikleri semboller ve imgelerle birlikte ele almıştır. Külebi, şiirlerinde mekânla ilgili tercihlerinde daha çok Anadolu ve çevresini öne çıkarmıştır. Bu anlamda şiirlerinde, yurt sevgisi bağlamında doğup büyüdüğü köyleri, çocukluğunun geçtiği yerleri, yaşadığı evleri, gezip gördüğü şehirleri, dolaştığı yolları kısacası geniş bir coğrafyayı somut ve soyut anlam değerleriyle işlemiştir.

Bu çalışmada Gaston Bachelard'ın *Mekânın Poetikası* eserinden hareketle Külebi'nin şiirlerindeki insan ve mekân etkileşimi üzerinde durulacaktır. Böylelikle şiirlerdeki mekân temsilleri anlatılmaya ve anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Özellikle hareket unsurunun yoğun olduğu, bir mekândan başka bir mekâna yol alan, okuru içsel ve dışsal yolculuğa çıkaran şiirler, Bachelard'ın çerçevesini çizdiği mekân kuramından/söyleminden hareketle değerlendirilecektir. Yazıda öncelikle mekânın işlevi; sanatın, edebiyatın, şiirin mekânla ilişkisi üzerinde durulacaktır. Ardından şairin mekânla kurduğu ilgiden yola çıkılarak mekân unsurunun sanatçının iç dünyasına ve şiir yaratımına katkıları tartışılacaktır. Devamında Külebi'nin şiirlerindeki mekân algısının çerçevesi çizilerek mekânın estetik boyutta işleniş, birey üzerindeki etkileri ortaya konulacaktır. Şiirler; mekândan insana, insandan mekâna yönelik yansımalar, imgesel yönelimler ve ruhsal değişimler etrafında açıklanacaktır. Külebi, şiirlerinde mekân vasıtasıyla hem kendi yaşamından hem de toplum hayatından kesitler sunar. Her ne kadar şair, gözleme dayanan metinlerinde mekânı somut yönleriyle işlemiş olsa da bazı şiirlerinde soyut anlatıma ve imgesel kullanımlara yönelmiştir. Çağrışıma yaslanan şiirlerinde mekânlar, kimi zaman eve ve yuvaya kimi zaman da anıların, hayallerin, pişmanlıkların ve özlemlerin sığınağına dönüşür. Zaman zaman evsizlik, yuvasızlık hâli de yaşayan şairde mekânlar yalnızlık, gurbet, kimsesizlik, çocukluk, hüznün, sevgi, yaşama sevinci, aile saadeti, yurtsuzluk ve yabancılaşma gibi insanı kuşatan kavram ve temaların birer yansıtıcısı olarak belirirler.

Anahtar Kelimeler: Cahit Külebi, Gaston Bachelard, Mekânın Poetikası, Şiir, Ev, Yuva.

Abstract

Cahit Kulebi (1917-1997), a poet of the Republican period, has an important place in Turkish literature with his understanding of art influenced by different formations and his poems which are fed by many sources. While expressing his emotions, the poet frequently used space, and he also included the effects of space on the man while conveying his impressions of the outer world. Moreover, he sometimes dealt with the symbols and images represented by spaces in his poems. In his poems, Külebi is mostly emphasizes Anatolia and its surroundings in his preferences regarding space. In this sense, in his poems, he deals with the villages he was born and grew up in within the context of patriotism, the places where he spent his childhood, the houses where he lived, the cities and the roads he traveled, in short, he deals with a wide geography with its all concrete and abstract values.

In this paper, the man and space interaction in Cahit Kulebi's poems will be discussed with reference to Gaston Bachelard's *The Poetics of Space*. So, the representations of space in poems will be explained and understood. In particular, the poems in which the motion concept is intense, which progresses from one space to another and the ones that take the reader on an internal and external journey are discussed from the perspectives of Bachelard's theory/discourse. In the paper, first of all, the function of space and then its relation to art, literature, and poem will be emphasized. Then, based on the interest of the poet with space, the contribution of the space to the inner world of the poet and to the creation of poetry will be discussed. Afterward, the scope of space perception in Kulebi's poems will be drawn and the effects of the space on the aesthetic dimension and its effects on the individual will be revealed. The poems will be explained around the reflections from space to man, from person to space, imaginary orientations and spiritual changes. Kulebi presents sections both from his own life and from the life of society in his poems through space. Although the poet, in his texts based on observation, worked on the concrete aspects of the space, he focused on abstract expression and imaginary uses in some of his poems. In his poems which are based on association, spaces sometimes turn into a house and a home, and sometimes a shelter for memories, dreams, regrets, and aspirations. The spaces in the poet, who occasionally experienced homelessness and loneliness, appear as reflectors of the concepts and themes surrounding human beings such as loneliness, homesickness, orphanage, childhood, sadness, love, joy of living, family happiness, rootlessness and alienation.

Keywords: Cahit Kulebi, Gaston Bachelard, The Poetics of Space, Poem, House, Home.

Giriş

Mekân, ilk insandan itibaren bireyin benliğini gerçekleştirme ve varlığını gösterme araçlarından biri olmuştur. İnsan, doğduğu andan itibaren çevresiyle ilişkide olmuş, bu anlamda mekân, insan için hem

* Bu makale, 18-20 Ekim 2018 tarihleri arasında Tokat'ta düzenlenen "Geçmişten Günümüze Tokat'ta İlmî ve Kültürel Hayat Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan bildiri metninin yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Öğr. Gör. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, yasar.simsek@gop.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9389-4984>

kimlik kazanmada hem de yaşama özgü değerlerin şekillenmesinde öne çıkmıştır. Narlı'ya (2007, 9) göre; "[i]nsanın sosyal, politik, kültürel ve edebî varlığı, mekânın anlam ve işlevlerini belirleyip biçimlendirdiği gibi; mekân da, insanın sosyal, politik, kültürel ve edebî varlığının niteliklerini etkilemektedir." Mekân algısı, çağlara ve toplumlara göre değişiklikler göstermiş, mekânın maddi ve manevi hayata yansımaları bu değişimlerin neticesinde olmuştur. İlk başlarda 'sığınılan yer' olarak algılanan mekân, modern zamanlarda 'ait olunan yer'e dönüşmüştür. Ayrıca mekân, "insanın varoluşunu dünya üzerinde konumlandırılmış oluşuna bağlayan Heidegger'den yola çıkarsak, bir tecrübeyi yaşayacak olan varlığın (...) varoluş biçimini belirleyici bir tarzda rol oynadığıdır" (Ergiydiren, 2001, 19). Medeniyetler tarihine bakıldığında da insan ve toplum merkezli bir mekân anlayışı ortaya çıkmış; mekânlar doğal ve yapay özellikleriyle devletlerin, uygarlıkların sürekliliğinde önemli bir unsur hâline gelmiştir. Topluluklar kendilerine özgü mekânlar inşa ederek hayata katılmış ve tutunmuş, mekân bir bakıma toplumların duygu ve düşüncelerini barındıran belleğe dönüşmüştür. Yaşamın merkezinde yer alan ve insan hayatıyla iç içe olan mekân unsurunun, koruyuculuk ve süreklilik özelliği vardır. Bachelard'ın (1996, 36) söylemiyle "mekân, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar" ve insana dair anıları, düşleri, geçmişin bütün iyi-kötü izlerini içinde saklar. Kanter'e (2013, 7) göre de "toplumların kültürel belleklerini aktardıkları mekânlar, tinsel anlamda onları geleceğe taşımada adeta birer köprü rolü üstlenirler." Bu yönüyle kültür ve medeniyetlerin somut parçaları hâline gelmiş olan mekânları, zamanla yaşantıların belirli bölümlerinin 'üretildiği' ve 'tüketildiği' 'hacimsel bir çerçeve' olarak düşünmek mümkündür.

Mekân, insanı çevreleyen ilkeler doğrultusunda farklı yönleriyle sanat dalları için de önemli bir unsur olmuştur. Mekânın yarattığı fiziksel ve duyuşsal anlamlar mekân-sanat ilgisini doğurmuş, değişik sanat dalları insanı yaşadığı çevreyle birlikte belli bir estetik duyarlılık içinde anlatmayı/yansıtmayı amaçlamıştır. Özellikle modern bireyin mekânla kurduğu ilişki ve bunun psikolojik, sosyolojik yansımaları başta edebiyat olmak üzere pek çok sanat dalının konusunu oluşturmuştur. Edebiyat sanatı bağlamında düşünüldüğünde mekânın, edebî eserinin oluşum/yaratım sürecinde şaire/yazara ilham verici ve yol gösterici olduğu bir gerçektir. Mekânın estetik düzlemde ele alınışında sanatçıların yaklaşımları, mekâna farklı bakış açıları kazandırmaktadır. Bu bakımdan bir edebiyat eserini ve bu eseri ortaya koyan sanatçıyı bulunduğu veya yetiştiği ortamdan ayrı düşünmek mümkün değildir. Aynı zamanda mekânın olay örgüsü, kişiler, zaman, konu, tema, anlatım teknikleri, dil ve üslup gibi diğer öğelerle bütünleşerek edebiyat eserine, edebî bir nitelik ve estetik bir değer kazandırdığı söylenebilir. Göka'ya (2001, 39-41) göre; "zevkin ve anlayışın sahnesi" olan mekân hem eserin meydana getirilmesinde hem de anlaşılmasında belirleyici bir öneme sahiptir. Edebiyatta farklı anlam alanlarıyla ve imgesel anlatımlarıyla farklı şekillere bürünen mekân bir bakıma, bütün yaşanılmış şeyleri hatırlatan ve saklayan özelliğiyle öne çıkar. Narlı (2014, 32) da "mekân ve edebiyat ilişkisinin bir bakıma mekândaki bu hafızayı ve hafızalaşmış mekânı, hatıra ve düşler yoluyla çözümlemeye; mekânın yansıtıcı niteliğini görmeye dayan[dığı]" söyler. Ayrıca, edebiyat eserlerinin tahlilinde mekânların insanlar, insanların da mekânlar üzerindeki izlerini aramadan yapılan çözümlemelerin eksik olacağını belirterek mekân incelemelerinin değerine işaret eder.

Mekân/uzam incelemelerine şiir türü açısından bakıldığında ise şiir ve mekân ilişkisi hakkında yazılan düşünce ve kuram kitapları, mekâna öncelikle duyuşsal, düşünsel ve estetik yönlerden bakmayı öngörmektedir. Aynı zamanda bireyin, sosyal ve ruhsal manadaki değişimlerini göstererek varlığını kuşatan sınırları açıklamayı hedeflemektedir. Bu bakımdan şiir eleştirisinde metni anlamak için içeriğe yönelen araştırmacı, sanatçının sosyopsikolojisini çözme ve anlam dünyasını keşfetme noktasında mekân unsurunu dikkate almak durumundadır. Zira şairi bir insan olarak yaşadığı mekânla ve iletişimde olduğu çevresiyle ele almak, bunalım ve ihtiraslarını içinde bulunduğu mekânlar üzerinden yorumlamak metnin aşkın/öte anlamlarına ulaşmayı kolaylaştırabilir. Modern zamanlarda "bireyin parçalanmışlığı mekânsal karşılığını kentli yaşamın somutluğunda buldukça, şiir de kendi varoluşunu kentli yaşamın sürekliliğinde/süreksizliğinde bulur. Bu mekânsal karşılık şiirde; ait olunan esir olunan; yaşanılan yaşantısızlaşılana; bilinen-bilinmeyen paradokslarıyla beraber yer alır" (Yıldırım, 1994, 50). Bu doğrultuda şiir çözümlemelerinde şairi algıladığı, özlediği ya da yaşadığı mekândan ayrı düşünmemek gerekir. Çünkü mekân başka bir düşünüşle "insanın arzularının ifadesi olabilir. Şayet mekân olarak tabiat seçilmişse, burada arzular tabiata yansımış olabilir. Kendi kendini tahlil eden Amiel 'Tabiat manzarası bir ruh hâlidir' der. İnsanla tabiat arasında daha ziyade romantiklerce çok kesif bir şekilde hissedilmiş olan belirgin bir karşılıklı ilişki vardır. Fırtınalı, çalkantılı kahraman kendini fırtınalara atarken, neşeli mizaç güneş ışığından hoşlanır" (Wellek-Warren, 1993, 221).

Şiir çözümlemelerinde, Fransız filozof Guston Bachelard'ın *Mekânın Poetikası* adıyla ilk olarak 1996'da Türkçeye çevrilen 1957 tarihli *La Poétique de l'Espace* adlı eseri, mekâna bakışı felsefi düzlemde yöneltmesi hasebiyle başvurulan önemli bir kaynak olmuştur. Bachelard, şiir tahlilinde mekânı incelerken rüyaları da dikkate alarak şiire fenomenolojinin penceresinden bakar. Şiirin varoluşsal değerinin nedensellik

ilkesine dayandığı için psikolojik yaklaşımlarla açıklanamayacağını söyler. Şiirsel imgeyi ve şiirin diğer unsurlarını, türün kendi mevcudiyeti içinde ele almayı önererek öncelikle, şaire kulak verilmesi gerektiğini belirtir. Mekânı Victor Hugo, Baudelaire, Daumal, Poe, Rilke, Valery ve Rimbaud gibi şairlerin metinlerinden ve bazı ressamın eserlerinden hareketle şiirsel imgelem yoluyla anlatmaya ve yorumlamaya çalışır. Mekânı deneyim boyutuyla da sorgulayan ünlü felsefeci, araştırmasında belirli bir mekânın içinde geçen yaşamın şiir, şiirsel imge, hayal gücü ve ruhsal süreçlerle varlık kazandığını ifade eder. Ona göre “[h]izi, içinde mutluluk duyduğumuz bir mekâna bağlayan ince ayrımların her birinin kendi içinde sakladığı derin gerçekliği belirlemek istediğimizde, bu mekâna bağlı ne çok sorunla karşılaşırız! Bir fenomenoloğun gözünde ince ayrımlar, önde gelen ruhsal olgular olarak yer almalıdır. Ayrım, fazladan eklenen yapay bir renk değildir. Dolayısıyla, yaşam alanımızı, yaşamın tüm diyalektikleriyle uyum içinde nasıl doldurduğumuzu, ‘bir dünya köşesine’ her gün nasıl kök saldığımızı gözler önüne sermek gerekir” (Bachelard 1996, 31-32). Çalışmasına ‘mekânseverlik’ adını veren yazar, sadece anıların değil, unutulmuş şeylerin de bir yerde barındığını ve insanların bu yerleri biçimlendirdiğini söyler. Bu doğrultuda ‘sahip olunan’, ‘rakip güçlere karşı savunulan’ ve ‘sevilen’ mekânların insani değerini belirlemeyi amaçlar. Araştırmasında mekânları “koruma değerleri” ve “düşsel değerleri” içinde yorumlayan Bachelard, mekânda insanı çeken veyahut sarıp sarmalayan “içtenlik imgelerini” de inceler. Bu bağlamda mutluluk mekânı olarak tanımladığı evi, öz varlığın bir topoğrafyası olarak görür. Bu yönüyle Bachelard için mekân (ev), insan için anıları yaşatan, dünyanın/evrenin anlamını kuşatan, kazanılmış şeyleri saklayan ve hayatı anlamlandıran bir unsura dönüşür.

Anlatma esasına bağlı türlerde (hikâye, roman) olduğu gibi Bachelard’ın adı geçen araştırmasının etkisiyle Türk edebiyatında son yıllarda mekân incelemeleri, şiir türünde de önemli hâle gelmiştir. Şiirde mekân incelemeleri, somuttan soyuta uzanan geniş bir çerçeveyi içine alır. Şiirsel mekânlar, salt fiziki mekân olmaktan çıkarak türün estetik dünyası içinde farklı anlamlara bürünerek şairin dile getirmek istediği kavram ve olgular için açıcı olur. Mekân, şiirin içeriği ve anlamsal değeri kadar şairin içinde bulunduğu coğrafyayı ne ölçüde kavradığıyla da ilişkilidir. Bu anlamda şiirde, diğer unsurlarla birlikte şairin yaşantısıyla da sıkı bir ilişki içerisinde olan mekân ögesinin incelenmesi, metnin anlamlandırılması ve özüne inilmesi açısından önem taşımaktadır. Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde mekânın, coğrafyanın şairi olarak addedilen özellikle memleketin köşe bucağını şiirine konu eden Cahit Külebi’de mekânların incelenmesi şairin poetik yönünü keşfetme açısından kıymetlidir. Şiir evreninde mekânları âdeta psikolojik bir öge olarak kullanan şair, mekânları hayatın anlamını keşfetme açısından belirli belirsiz bir anlam aracına dönüştürmesiyle de dikkati çeker. Bu sebeple onun şiirlerinde mekân algısı simgeledikleri ve büründükleri imgeler etrafında yeniden düşünülmesi gerektirir. Yazıda, Bachelard’ın *Mekânın Poetikası* eserindeki mekânla ilgili yorum ve değerlendirmelerinden yola çıkılarak Külebi’nin şiirleri incelenmeye çalışılacaktır.

1. Cahit Külebi Şiiri ve Şairin Mekân Algısı

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin önemli temsilcilerinden olan Cahit Külebi (10 Ocak 1917-20 Haziran 1997) kendine özgü sanat anlayışı, şiir dili ve üslubuyla dikkati çeker. 80 yıllık yaşamını şiire hasreden şair, dönemdeki herhangi bir edebî oluşuma ve gruba katılmamıştır. Bireysel ve sosyal temaları bir arada işleyen Külebi, 1930’lardan 1990’lara uzanan dönemde, gelenek çizgisine yakın duran ve millî/öz kaynaklardan yararlanan şiirleriyle orijinal bir şiir kozası örme başarısına ulaşmıştır (Çetişli, 2012, 339). Kaynak olarak halk kültüründen ve şiirinden de beslenmiş olup bu kaynağı, modern şiirin imkân ve incelikleri çerçevesinde eserlerinde yansıtmıştır. Külebi (1985: 13), “[şiri] sanatların insana en yakını ve belki de en soylusu” olarak görmüş, naif bir sanatçı duyarlılığı içinde bazı metinlerinde kapalı, imaj ve sembollerle yüklü bir şiir dünyası oluşturmuştur. Külebi aynı zamanda, belirgin bir mekân ve coğrafya olgusuna yaslanan şiirleriyle doğaya, yurduna ve yurdunun insanına yönelmiştir. Samimi, doğal, sade ve rahat söyleyiş tarzıyla her kesimin ilgiyle takip ettiği bir isim olmuştur.

Edebiyata, şiire ve kitaplara küçük yaşlarda heves duymaya başlayan şairin ailesi ve içinde yaşadığı sosyal çevre, bu duyarlılığın gelişmesinde ve pekişmesinde etkili olmuştur. Özellikle ortaöğrenimini yatılı olarak tamamladığı Sivas Lisesi’ndeki edebiyat ve kültür ortamı da şiire olan ilgisini gün yüzüne çıkarmış, şehirde düzenlenen şiir toplantıları onun için teşvik edici olmuştur. Külebi, o yıllarda edebiyat sohbetlerinde kimi şairleri yakından tanıma fırsatı bulmuş, onların ağzından şiirler dinlemiştir. Ahmet Kutsi Tecer, Âşık Veysel, Ali İzzet, Meslekî, Tâlibî, Ağa Dayı gibi modern ve halk şiirinin temsilcileri şairlik serüveninde onun için yol gösterici olmuştur. Aynı zamanda Ahmet Haşim, Orhan Seyfi Orhon, Necip Fazıl Kısakürek ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi şairlerin şiirlerini okumuş ve sevmiştir. İlk şiiri, 1933 yılında henüz lise birinci sınıf öğrencisiyken Ahmet Kutsi Tecer’in gayretleriyle çıkan *Toplantı* dergisinde M. Cahit imzasıyla yayımlanmıştır. “Gurbet Acısı” adını taşıyan şiir, şairin bireysel duygulanımlarını ve içinde bulunduğu mekâna bakışını gösteren bir metin olarak göze çarpar. Külebi, daha sonra şiirleriyle diğer edebiyat dergilerinin de sayfalarında görülmeye başlar. İstanbul’da üniversiteyi okuyan şair, bu yıllarda Behçet

Necatigil, Orhan Veli, Sabahattin Kudret Aksal ve Ceyhun Atuf Kansu gibi şairlerle tanışma imkânı bulur. Bu dönemde yazdığı şiirleri “çıraklık dönemi” metinleri olarak gören Külebi, şairliğinin asıl başlangıç tarihini 1938 olarak belirtir. Külebi, bir taraftan Halk ve Klasik Türk edebiyatından şairlerin eserlerini ilgiyle okurken diğer taraftan da Batı edebiyatını özellikle Fransızca’yı bilmesinden dolayı Baudelaire, Rimbaud, Verlaine gibi önemli Fransız şairlerini takip eder (Çetişli, 2012, 66-74).

Cahit Külebi’nin şiirleri 1933 yılından itibaren *Toplantı, Varlık, Yücel, Gençlik, Sokak, Ülkü, Yararış, Kaynak, Türk Dili, Yenilik, Hisar, Hürriyet, Gösteri, Yazko Edebiyat* gibi edebiyat dergilerinde yayımlanır. İlk şiir kitabı ise *Adamın Biri* adıyla 1946’da basılır. Bütün şiirlerinde sağlam bir Türkçe ile okurunun karşısına çıkan Külebi, doğal ve samimi üslubu, içtenlikli lirizmi ve canlı gözlemleriyle Türk şiirinde hatırı sayılır bir yer edinir. Şair, edebî yaşamında sırasıyla *Adamın Biri* (1946), *Rüzgâr* (1949), *Atatürk Kurtuluş Savaşında* (1952), *Yeşeren Otlar* (1954), *Süt* (1965), *Türk Mavisi* (1973), *Yangın* (1980), *Güz Türküleri* (1991) şiir kitaplarını ve *Şiir Her Zaman* (1985), *İçi Sevda Dolu Yolculuk* (1986) adlı yine edebiyata ve şiire adanmış nesir kitaplarını yayımlamıştır. ¹Şiir kitaplarından *Yeşeren Otlar* 1955 yılında Türk Dil Kurumu Yazın Ödülü’nü; *Yangın* ise 1981 Yeditepe Şiir Armağanı’nı kazanmıştır. Külebi ayrıca, 1996 yılında Türk toplumunun kültür ve sanat hayatına yaptığı katkı ve hizmetlerden dolayı Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü’ne layık görülmüştür (Çetişli, 2012, 75-81).

Cahit Külebi şiirinde, şairin yaşantısından ve çevresinden pek çok izi, unsuru ve noktayı görmek mümkündür. Uyar’a (2018, 90) göre; “Külebi geçmişine (öz geçmişine ve şiirin geçmişine) çok şey borçludur. Şiirlerinde ne varsa yoğunlukla yaşanmış bir geçmişten çıkar gelir.” Şairdeki bu geçmiş dikkati mekânları ve yaşanan coğrafyayı öne çıkarır. Özellikle çocukluğunun geçtiği Niksar, Tokat, Sivas dolayları ve görev yaptığı şehirler onun şiirinin nüvesini oluşturur. Kaplan’a (2012, 247) göre, “[o]nun için, şehre gelmiş, okumuş, fakat doğduğu memleketin havasını kaybetmeyen yeni ve güzel bir şiire ulaşmış bir şair demek hiç de yanlış olmaz. Şiirlerinin çoğunda Anadolu toprağından gelen bir ses, bir koku, bir renk ve bir ruh vardır.” Külebi, ilerleyen zamanlarda hayatının büyük bir kısmını şehirlerde geçirmesine karşın şiirlerinde Anadolu köylerini, yurdun ücra köşelerini ve doğal güzelliklerini öne çıkarır. Çoğu şiirinde “Anadolu’dan kalkıp iş ekmek bulmak umuduyla büyük şehirlere giden, (...) gurbet ellerde yad ve yabancı kalmış ‘adamın biri’nin, yani yoksul Anadolu insanının hikayesini/macerasını; umudunu, özlemine, sevdasını dillendirmiştir” (Karataş, 2006, 48). Şehir yaşamını sürdürdüğü sıralarda yazdığı şiirlerde daima bir geriye dönüş, geçmişi özleyiş ve hatıraların gölgesinde yaşama isteği vardır. Bu da “Cahit Külebi’nin şiiri[nin], yaşamın nesnel akışıyla çok yakından ilgili” (Timuroğlu, 1995, 135) olduğunu göstermektedir.

Necatigil’in (1995, 214) ifadeleriyle belirtilecek olursa 1940-1950 yıllarını kapsayan yeni şiir akımında kendine özel bir yer edinen Külebi, aydın bir saz şairi içtenliği ve Karacaoğlan rahatlığıyla ama her zaman temiz bir dille zaman zaman kötümser, güvensiz bir şekilde kendi türküsünü söyler. Yarım kafiyeler, iç sesler, duygu ve düşüncelerine eklediği zarif benzetmeler ve söyleyişindeki titizlikle döneminin en sevilen şairleri arasına girer. Yurt köşelerinden manzaraları ve insana dair gerçekleri, modern bir biçim ve yeni bir romantizm çevresinde işleyerek şiirini, anılarla bezenmiş, güçlü ve içten bir duyarlık içinde kurar. Cemal Süreya’nın deyimiyle işlenmemiş bir coğrafya içinde hareket eden Külebi’de “[k]öyler, kasabalar, şehirler, kamyonlar, yollar” ve [d]oğa fragmanlarına paralel olarak gelişen duygu parçacıkları” ([Seber, 1967, 49]) öne çıkar. Şair yalnızlık, ümitsizlik, avarelik, gurbet, öte duygusu, özlem, sevdâ, tabiat, insan, yaşama sevinci, aile saadeti, yaşlanma duygusu, ölüm, memleket, coğrafya, tarih, yozlaşma, mutluluk-mutsuzluk, tutsaklık-özgürlük pek çok kavramı ve temayı işlediği şiirlerinde mekân unsurunu farklı düzlemlerde somut ve soyut değerleriyle yansıtmıştır. Şiirine konu ettiği mekânları Anadolu coğrafyası ile bütünleştirerek anlatan şair, yurt insanının sosyokültürel yaşantısını ve deneyimlerini de etkilendiği ortamdan/coğrafyadan hareketle aktarmıştır. Aynı zamanda kendi öz yaşam öyküsünü mekânlar vasıtasıyla veyahut onlarla ilişkilendirerek anlatan sanatçı, bir bakıma şair kimliğini bu toprakların panoramasıyla birlikte sunmuştur. Uçurum’un (2018, 39) ifadesiyle “[y]aşadığı köye, kasabaya, ahşap eve, dayandığı kerpiç duvara sesinin rengini katan bir şairdir Külebi.” Bu anlamda Külebi’nin şiirinde yaşadığı, arzuladığı mekânlar öne çıkmış; otobiyografik izler şiirlerinin nüvesini oluşturmuştur. Şair bu hususu “...çocukluğum, halk içinde geçti, çünkü bir kasabada yaşadım. Yaşamımı, çevremdeki izlenimleri, elbette, şiirlerimde yansıtmam gerekirdi. Birkaç kez belirttiğim gibi, ben, şiiri bir tür konuşma sayıyorum” (Akt. Uyguner, 1991, 37) diyerek ifade eder. Bütün bu değerlendirmelerin ışığında Külebi’nin şiirlerinde yaşanan mekânın ve algılanan dış dünyanın önemli bir yer kapladığını söylemek mümkündür. Külebi için mekân, parçalanmayı ve yitip gitmeyi önlediği gibi aynı zamanda hayatı

¹ Külebi, muhtelif yıllarda kendi beğenisi çerçevesinde kitaplarından derlediği/seçtiği şiirlerini birkaç kez farklı adlarla toplu şekilde yayımlamıştır. Ancak bu toplu şiirlerinin basıldığı kitaplar, bütün şiirlerini tam olarak kapsamamaktadır. Külebi’nin bütün şiirleri 2006’da tek bir kitapta toplanarak *Bütün Şiirleri* adıyla Bilgi Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Yazıda bu kitabın 2015 tarihli 6. baskısı kullanılmıştır.

anlamlandırma açısından etkin bir rol oynar. Diğer taraftan onun şiirlerinde mekânların aydınlık-karanlık, açık-kapalı, geniş-dar, iyi-kötü, olumlu-olumsuz yönlerine değiniler de vardır. Ve bu karşıtlıklar içinde şair, mekânda sürekli bir devinim içindedir. Bu bakımdan Külebi'nin mekânları, ev-evsizlik veya yuva-yuvasızlık ikiliği içinde karmaşık ve anlam aykırılığı dolayımında işlediği söylenebilir. Yazıda değerlendirme ve yorumlar bu karşıtlıklar üzerinden yapılırken Bachelard'ın *Mekânın Poetikası* eserindeki eve ve yuva bakışı baz alınacaktır.

2. Ev-Evsizlik, Yuva-Yuvasızlık Bağlamında Evler

Cahit Külebi şiirinde evler anıları, düşleri saklayan ve geçmişin değerlerini yaşatan bir içtenlik mekânı olarak yer alır. Aynı zamanda onun şiirlerinde ev birlik ve beraberliği, zorluklarla başa çıkmayı gösteren bir unsur olup sıcak, samimi ve sevgi dolu ilişkilerin kurulduğu aile ortamını ifade eder. Şair, kendisi için bir tür sığınma alanı oluşturan evi ait olduğu yer ve gündelik yaşam pratiklerinin yansıtıldığı ortam çerçevesinde anlatır. Bu yönüyle Külebi şiirini "[e]v, insan yaşamında, kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi. Ev insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tutar. Ev hem beden, hem ruhtur. İnsan varlığının ilk evrenidir" (Bachelard, 1996, 34-35) yorumu ışığında incelemek mümkündür. Diğer taraftan bir şair evden, evin bölümlerinden, içindeki eşyalardan söz ettiğinde ev artık özel mülkiyet alanı değil, yalnızlığı ve çaresizliği barındıran bir kabuğa, içerden dışarıya açılmayı öğreten veya sağlayan bir eğitim alanına, karşılıklı sevgilerin ördüğü ilişkiler yumağına ya da didişmelerin oluşturduğu bir çatışma alanına dönüşür. Böylelikle ev, yeni bir dünya kurmanın ve yeni bir dünyaya açılmanın vasıtası olarak görülür (Narlı, 2014, 71). Cahit Külebi'nin bazı şiirlerinde ev(ler)in bu karşıtlıklar içinde anlatıldığı söylenebilir. Zira Külebi'de ev, bir taraftan mutlu ve huzurlu yuvanın ifadesi, severek yaşanan bir mekân özelliği taşıırken diğer taraftan içinde gurbetin, özlemenin acısının hissedildiği bir huzursuzluk mekânı olarak belirir. Şair, evi bu ikilikler etrafında hem bir yuvaya sahip olmanın sevinciyle hem de yuvasızlık hâlinin üzüntüsüyle olumlu-olumsuz anlam değerleriyle birlikte işlemiştir. Bu nedenle onun şiirlerinde evler, çoğul anlamlar içerir ve bu anlamlar bireysel ve psikolojik nitelikler taşır.

Külebi bazıları öyküsel nitelikler taşıyan şiirlerinde, çoğu kez geçmişe giderek çocukluk anılarına sığınır ve eve/yuvaya dair özlemini hatıraların ışığında dile getirir. Çocukluğunun evleri, daha çok bir sevinç kaynağı olması hasebiyle şiirlerinde yer bulur. Ayrıca şair, geçmişte bulunduğu ve yaşadığı evlere/mekânlara dair övücü bir tavır içindedir. Bu anlamda Külebi'nin şiirlerinde Bachelard'ın (1996, 35) "[i]nsan, doğduğu evi düşlediğinde, düş kurmanın olanca derinliği içinde o ilk sıcaklığa döner, madde dünyasının oluşturduğu cennetin o çok ılık maddesinin bir parçası haline gelir" sözlerini yansıtan söyleyişlere sıkça rastlanmaktadır. Söz gelimi "Yurt" şiiri, şairin eski güzel günlere özlemini dile getiren ve evin mutluluk kaynağı olarak çizildiği bir mekân hüviyeti taşımaktadır. Şiirde "evin varlığının başlangıçtaki doluluğunu gözler önüne ser[en]" (Bachelard, 1996, 35-36) bir tutum söz konusudur. Kurduğu düşler şairi, hatıraları saklayan ve sıcak bir mekân olan çocukluğunun evine götürmüştür. Böylelikle ev, 'devinimsiz çocukluğu kucağında tutması ve anıların büyük bir bölümünü barındırması' açısından Bachelard'ın ev (mekân) söylemiyle uyumaktadır:

"Tokat'la Niksar arasında
Bir küçük ev görünür uzaktan.
Kütükten duvarlı, önünde çeşme akar,
Yeşermiş gibi topraktan.

Yağmur yağar camlarına dökülür.
Benim yüzümdür çizilen camlarda.
Yalnızlığın sesidir, rüzgâr değil,
Gürgen ağaçlarında.

Allı güllü çiçekler
Elimle dikilmiş bahçesine.
Yürürsem hepsi koşar ardımdan
Çocuklar gibi delicesine.

Gel dere, ak, derim, gürül gürül,
Dağdan aşağı akar gider.
Hayal kurmak istese canım,
Bulutlara bir seslenmek yeter.

Bir uçurtma gelir uzaktan
Yorulmuş, ince, nazlı,
Gülüşler, haberler, hasretler
Gözyaşları içinde gizli.

Siz baksanız bir şey göremezsiniz.
Benim yurdumdur orası.
Ardıçlar, gürgenler, tozlu yollar...
Tokat'la Niksar arası."

(Külebi, 2015, 253-254)

Ayrıca Bachelard, kapalı mekânların insana özgü anıları sakladığından ve bu anıların imge değerlerini koruduğundan bahsederken dış dünyaya özgü anıların, hiçbir zaman eve özgü olanlarla aynı özelliklere sahip olmadığını belirtir. Bu anlamda "Yurt" şiirinde ev, şair için dış dünyadan farklı bir duyarlılık oluşturmuş, her şeyin içinde saklı olduğu anıların yeniden yerleştiği bir mekân olarak anlatılmıştır.

Öte yandan Gaston Bachelard'ın endişe-huzur veya sıkıntı-rahatlık karşıtlığı içinde eve/mekâna yüklediği anlamı Külebi'nin bazı şiirlerinde okuruna duyurduğu görülmektedir. Bachelard'ın (1996, 33), "[i]çinde gerçek anlamda oturlan her mekân, ev kavramının özünü içinde barındırır. (...) İmgelemin elle tutulmaz gölgelerden 'duvarlar' ördüğünü, korunma sanrılarıyla kendini rahatlatıldığını ya da tersine, kalın duvarların ardında tir tir titrediğini, en sağlam surlardan kuşkulandığını göreceğiz. Kısacası barınan varlık, barınağın sınırlarını, diyalektiklerin en bitip tükenmezi içinde duyarlılaştırır. Evi gerçekliği içinde, düşünceleriyle ve düşleriyle sanallığı (virtualite) içinde yaşar" değerlendirmesi, Külebi'nin mekânla ilgili şiirlerini çözümlemede bir dayanak olarak düşünülebilir. Zira şair, mekânsal anlamda şiirini belirgin bir karşıtlık/zıtlık üzerine kurar, mekânlar aracılığıyla oluşturulan bu ikilikler, insanın karmaşık yapısının yansıtılması açısından önem taşır.

Örneğin 1939 tarihli "İstanbul" şiirinin ilk bölümünde, yıllar sonra büyük şehirde, çocukluğunun geçtiği mekânları hatırlayan şair, buradaki evini, ruhsal yönden rahatlayabileceği ve sığınabileceği güvenli bir liman olarak görmektedir. "Kamyonlar kavun taşır ve ben/Boyuna onu düşünürdüm,/Kamyonlar kavun taşır ve ben/Boyuna onu düşünürdüm,/Niksar'da evimizdeyken/Küçük bir serçe kadar hürdüm" (Külebi, 2015, 50) dizelerinde çocukluğunun geçtiği evde, İstanbul'u hayal ettiğini söyleyen şair için ev, huzur ve sevinç kaynağı oluşturur. Yıllar sonra yaşadığı şehirdeki evinde huzursuzluk yaşayan şair, çocukluğunun mutluluk mekânı olan Niksar'daki evlerinde bir serçe kadar özgür olduğundan bahseder. Özgürlük imgesi, burada kişinin sıcak ve güvenli bir yuvaya sahip olmasıyla ilişkilendirilebilir. Şiirin 2. ve 3. bölümlerinde ise zaman içerisinde kişinin mekân değiştirmesiyle birlikte o huzur ortamı kaybolur, yaşamını endişe ve mutsuzluklar kaplar. Çocukluğunun evinden ayrılışıyla, gerçek evini/yuvasını yitiren ve yeni mekânlara ayak uydurmakta zorlanan insan, zamanla umutsuzluğa kapılır. Ümitsizlikler ve üzüntüler arasında unutuşun aynasına sığınarak kendini avutmak ister: "Sonra âlem değişiverdi/Ayrı su, ayrı hava, ayrı toprak./Sonra âlem değişiverdi/Ayrı su, ayrı hava, ayrı toprak./Mevsimler ne çabuk geçiverdi/Unutmak, unutmak, unutmak." (Külebi, 2015, 50). "İstanbul" şiirinde Külebi, evi bir taraftan iyi ve olumlu yönleriyle işlerken bir taraftan ise geçen zaman ve değişen şartlarla birlikte insana kötü gelen olumsuz anlam değerleriyle işler. Şair, değişen koşullar içinde çocukluğunun mekânı olan eve yaşama arzusuyla yaklaşırken, olgunluk çağında yaşadığı evine ise ayrılma/uzaklaşma isteğiyle yaklaşır. Böylelikle yaşadığı evlerin benliğine ve psikolojisine etki eden iyi-kötü, olumlu-olumsuz yönlerini dışa vurmuş olur. Şairin başlangıçtaki çocukluğunun evinde "serçe kadar hür" olma hâli şiirin sonunda bir paradoksa dönüşür ve büyükşehirdeki evinde sanki esareti ve istemediği bir hayatı yaşıyor gibidir. Burada Bachelard'ın (1996, 55) söylemiyle, şair için şehirdeki "[b]u evler artık doğanın içinde değildir. Konutla mekân arasındaki oranlar yapaylaşmıştır. Bu konutlarda her şey makinedir ve içtenlikli yaşam bu konutların her yanından kaçıp gitmektedir... Ev, ayrıca, evrende yaşanan dramaların artık farkında değildir." Bu sebeple Külebi'nin şehirdeki evi/yuvası, içtenlikli mekân olmaktan çıkarak insanda huzursuzluğa, güvensizliğe ve mutsuzluğa sebep olan bir mekâna dönüşür.

"Sevda Peşinde" şiiri de başlangıçtaki mesut yuvanın zamanla dağılıp yıkıldığını anlatan bir metindir. "Kimsenin başına gelmemiştir/Benim başıma gelenler" diyen şair, başlangıçtaki huzurlu günlerini "Evimdeyken bu saatte ben/Çarşıya ekmek almaya giderdim/Şehirli bir kadın gibi kokardı/Evlerin bahçeleri ekmek serinliğinde" (Külebi, 2015, 56) dizeleriyle anlatır. Ancak bu sevinç hâli ve mutluluk duygusu zamanla yerini huzursuzluğa bırakır. Şair kimsesizliğini ve yalnızlığını evsizlik/yuvasızlık imgesiyle okura sunar. Bu bakımdan şiirin son kısmında yer alan "İşte şu anda naçar kaldım/Koca bir şehrin ortasında/Karanlık caddeler uzayıp gidiyor,/Kar yağıyor ışıkların üstüne/Bir kadın çorabını çekiyor./Çok sallanma küçük hanım,/Gönlüm gitmez peşinden/Birisi var yolumu bekler/Ömrüm günüm yalnız geçiyor/Bir tek sevda peşinde" (Külebi, 2015, 57) dizeleri büyük şehirde bir başına kalmış insanın duygularını yansıtması açısından dikkate değerdir. Şiirde kentin

yalnızlığı içinde tek başına kaldığını belirten şair bir bakıma yuvasızlığını paylaşırken bekleyen kadın imgesi etrafında sıcak bir sevda yuvasının hasretini dillendirmiştir. Şiirde geçen “naçar kaldım”, “koca şehir”, “karanlık caddeler”, “kar yağıyor” ifadeleri soğuk yalnızlığın ve evsizlik hâlinin birer imgesi olarak verilmiştir.

Külebi'nin kısa şiirlerinden olan “Çiçekle Konuşma”da da sevdiği yanında olmayan insanın evsizlik/yuvasızlık durumunu üzüntüyle ifade edişi söz konusudur. “Artık ne pencerem var seni koyacak/Ne masam,/Sevgilim de yok bu şehirde/Çiçek seni alıp ne yapsam?” (Külebi, 2015, 78) dizelerinden oluşan şiirde, huzursuzluk mekânı olarak çizilen bir evden söz edilmektedir. Şairin yaşamından izler taşıyan şiirde, Bachelard'ın yuva imgesini anımsatan ve eve dair yorumlarını örneklendiren söyleyişler dikkati çekmektedir. Şiirde kadın ve yalnızlık temaları etrafında sevgiliyle aynı mekânda bulunmayan ve bu nedenle ev/yuva olgusunu yitiren bireyin bedbinliği ve ümitsizliği gözler önüne serilmiştir. Kişi için yaşanan bu ev, artık o eski anlamını, değerini yitirmiş ve tekinsiz bir mekâna dönüşmüştür. Ayrıyeten bu şiir özelinde Eagleton'ın (2015, 235) “gerçek bir zaman ve mekânı işgal etmeye başlar gibi görüldüğümüz an, o mekân ve zamandan ayrılırız” söylemiyle, şairin mekâna dair endişesinin uyduğu söylenebilir.

Külebi'de açık bir yalnızlık tanımı ve mekânsızlık/yuvasızlık imajı “Masaldaki Yalnızlık” şiiriyle de verilmektedir. “Ben yalnızlığı/Gökte uçar gördüm/Ben yalnızlığı/Garip naçar gördüm/Ben yalnızlığı/Gelir geçer gördüm” (Külebi, 2015, 79) şeklinde altı mısradan oluşan şiirde, gelip geçici olma durumu, garip kuş imajı üzerinden yalnızlık ve yuvasızlık izlekleri çevresinde anlatılır. Bir mekân imgesi oluşturan ‘yuva’ kavramını kuşlar ve onların yuvalarını şekillendirmesi üzerinden anlatan Bachelard; “yuwayı izlerken kendimizi dünyaya güvenmenin eşiğinde buluruz” (Bachelard, 1996, 123) diyerek kuşların yuva yapmasına sebep olarak yaşadıkları dünyaya güven duyma içgüdülerini gösterir. İnsanın da yuva oluşturma, ev kurma arzusunu bu güvenle özdeşleştirir. Şiirde, kişinin yuvasız oluşu çaresizlik ve yalnızlık üzerinden anlatılırken aynı zamanda yaşadığı mekânın tekinsizliğinden dolayı güvende olmadığı sezdirilmektedir.

Eşi Süheyla Hanım'a hitaben yazdığı “S” şiiri de eve/yuvaya sahip olmanın hayalinin sergilendiği bir metindir. Şiirde aile saadeti, eve sığınma ve mutlu bir yuva hülyası içinde Külebi'nin evle ilgili düşünce ve hayalleri okunabilir: “Sonra yine ev, yine sen,/Solgun bir lâmba altında oturup çalışmak./Ara sıra gözlerimiz bir birini bulursa/Birden ısınıyor içim,/Birden ışıyor kitabın yaprakları./Yaşadığımı hatırlıyorum/Bakıp gülerken.”(Külebi, 2015, 119). Buradaki bir eve/yuvaya sahip olma arzusunu, Bachelard'ın (1996, 123) “[d]üşelliğinin gücü içinde kavradığımız evimiz, dünya üstünde bir yuvadır. Düşlerimizde, başlangıçtaki evin güvenine gerçekten katılırsak, o evde doğuştan var olan güven içinde yaşarız” tespitiyle düşünmek olasıdır. Zira Külebi'nin şiirlerinde çağrışımlar yoluyla güvenli bir evden ya da limandan söz edildiği bir gerçektir. Şair sığınma, öte ve yaşlanma duygusu gibi temalar etrafında güvenli evin kapılarını zorlar. “Varsağı” şiirinde geçen “Bir ucu yollara bağlı/Küçük daracak oda” (Külebi, 2015, 246) dizelerinde ise şair, kendisine rahatsızlık veren yaşadığı apartman dairesinin küçük, dar odasından yakını. Şairin evinden, odasından duyduğu memnuniyetsizliğin hem dar/kapalı mekânların insan üzerindeki olumsuz etkisinden hem de kişinin dünyaya ve çevresine duyduğu güvensizlikten kaynaklandığı söylenebilir.

3. Yuva-Yuvasızlık Mekânı Olarak Anadolu veya Yurt Toprakları

Cahit Külebi üzerine yazılanların ortak noktalarından en önemlisi şairin Anadolu'yla yakından ilişkisi ve memleket/yurt sevgisini şiirlerinde yoğun bir şekilde işlemesidir. Şair bilindiği üzere çocukluk ve ilk gençlik dönemlerini Anadolu'da geçirmiştir. Onu şiire yakınlaştıran mekân da bu coğrafya olmuştur. Çağın'a (2017, 82) göre Külebi, “[h]er şeyden önce Anadolu coğrafyasını, Anadolu insanını derinden duymuş ve bu coğrafyanın en karakteristik renklerini ön plana çıkarmış, esinini daha çok yaşantısından almış bir şairdir.” Külebi, memleket coğrafyasının somut ve soyut değerlerini, Anadolu insanının samimi duyarlılığını ve yoksul yaşamını belirli mekân duygusu içinde işlemiştir. Şiirlerinde bir yere ait olma, bağlılık, özlem duygusu, hatıralar ve geçmiş yaşantılar bütünüyle bu mekân duygusu içinde yansıtılır. Çetişli'ye (2012, 188) göre; “onun şiirlerindeki memleket konusunun, büyük ölçüde kendi ferdî hayatı ve bu hayata ait birtakım hatıralar sebebiyle gündeme geldiği veya ‘ben’ ile memleket arasında çok sıkı bağlar olduğu görülür.” Bu açıdan Külebi'nin şiirlerinde bir yuva/ev olması hasebiyle Anadolu'dan bahsedildiğini ve yurt sevgisi bağlamında memlekete yuva, ocak gibi anlamlar yüklediğini söylemek mümkündür. Anadolu'dan, doğup büyüdüğü topraklardan uzak kaldıkça daima bir evsizlik/yuvasızlık duygusu yaşar şair. Bu husus da şiirlerine belirli ölçülerde yansır ve imaj/imeg tercihlerinde etkili olur.

Külebi şiirinde Anadolu doğal güzellikleri, köyleri, kasabaları, dağları, ovaları ve burada yaşayan insanlarıyla birlikte anlatılmıştır. Bu yönüyle Cahit Külebi şiirlerinin genellikle bir mekâna yaslandığı ve çağrışımlarının bu özelliğinden dolayı yurt sevgisi çevresinde olduğu söylenebilir. ‘Coğrafya kaderdir’ söylemi, bir bakıma Külebi'nin memleket temalı şiirlerinin anlam evrenini ve imgesel yönünü oluşturmaktadır. Kolcu'ya (2007, 312) göre, “Anadolu coğrafyasına has hüznü yansıtmada başarılı bir şair olan

Külebi, bu hüznü bireyin özel tarihi ile birleştirerek Modern Türk şiirinde dille toprağın örtüştüğü metinlere imza atar." Bu bakımdan şiirlerinde, 'yoksulluğun ve içtenliğin' mekânı olan Anadolu'yu ve vatan topraklarını olumlu-olumsuz yönleri, kaderine boyun eğmiş samimi, hüznü insanları ve ev/yuva değeriyle birlikte ele alır. Bu anlamda Anadolu, şair için en büyük evi/yuvayı temsil eder. Özellikle şairin hayatında önemli bir yer edinen Tokat ve Sivas illeri yuvanın/evin merkezini oluşturur. "Yurdum" şiiri bu yönüyle dikkati çeken bir metindir:

"1917 senesinde
Topraklarında doğmuşum,
Anamdan emdiğim süt
Çeşmeden, tarlandan gelmiş,
Emmilerim sınırlarında
Senin için dövüşürken ölmüşler,
Kalelerinin burcunda
Uçurtma uçurmuşum.
Çimmişim derelerinde,
Bir andız fidanı gibi büyümüşüm
Topraklarının üstünde.

Koca koca kamyonlara binmişim
Daha büyük şehirlerine
Okumaya gitmişim,
Eşkıyalar yolumu kesmiş,
Alacak şey bulamamışlar.

Topraklarının üstünde
Top oynamış, âşık olmuş, düşünmüş
Ahab edinmişim.

Kederlendiğim günler olmuş
Naçar dolaşmışım sokaklarında
Sevinçli günlerim olmuş
Başım havalarda gezmişim.

Bağrımı açıp ılgıt ılgıt
Esen serin rüzgârlarına
İlkönce kıyılarından
Denizi seyretmişim
İssiz çorak ovalarında
Günlerce yolculuk etmişim.

Ağladığım senin içindir!
Güldüğüm senin için;
Öpüp başıma koyduğum
Ekmek gibisin!"

(Külebi, 2015, 153-152)

Bu şiirin anlam örüntüsüne bakıldığında şairin evini/evrenini oluşturan mekânın Anadolu ve memleket toprağı olduğu görülmektedir. Bir yuva imajıyla anlatılan ve düşleri barındıran Anadolu, Külebi için âdeta sıcak bir aile ortamı oluşturur. Şair, kederli ve sevinçli günlerin hatırlarının ışığında doğduğu, çocukluğunun geçtiği, derelerinde yıkandığı, uçurtma uçurduğu, âşık olduğu, top oynadığı, yolculuk ettiği Anadolu coğrafyasında geçmişine gider. Bachelard'ın (1996, 35) "insan, 'dünyanın ortasına bırakılmadan önce' evin beşiğine yatırılır. Kurduğumuz düşlerde evi her zaman bir büyük beşik olarak düşünürüz" söylemini bu şiirde, Anadolu'ya atfederek, bu büyük mekânın anıları, düşleri, düş kuranı koruduğunu söylemek mümkündür. Bu yönleriyle Külebi'de Anadolu ve yurt toprakları, kurulan düşlerde gelip geçilen bir mekân olması, yaşamın güzelliğini yansıtmaması, sıcaklığı ve samimiyeti barındırması hasebiyle bir değer niteliği kazanır. Benzer şekilde "Yurdumuz" adlı şiirde de Anadolu'nun, memleketin ev/yuva olarak algılandığı ve içinde yaşayanlarla beraber mekânın düşleri ve anıları saklayan yönüyle işlendiği görülmektedir:

"Pasin'lerdeki köyümüzün
Sokakları beyazdı;

Pasin'lerdeki köyümüzün
Sokakları beyazdı;
Sonra ovalar gördüm ki
Ya çöldü, ya ayazdı.

Uzak ovalar
Çorak ovalar
Göklerinde uçan koca uçaklar
Nereye giderler, nereden gelirler?

Türkiye bayrağımız gibi
Dalga dalgadır;
Türkiye bayrağımız gibi
Dalga dalgadır;
Sivas kiliminden yolları
Gökte yıldız kadar köyleri vardır.

Uzak köyler
Harap köyler
Uzak köylerimizde doğan hemşeriler
Neler konuşurlar,
Neler düşünürler,
Ne yerler?"

(Külebi, 2015, 76-77)

Bu şiiri aynı zamanda Bachelard'ın (1996, 124) "[d]ünya bir yuvadır; sonsuz bir güç, dünyadaki varlıkları bu yuvanın içinde tutar" sözleriyle bağdaştırmak mümkündür. Külebi'nin Anadolu'ya ve yurt topraklarına yaklaşımı burayı bir yuva, sonsuz bir güç ve sığınma yeri olarak algılamasıyla ilişkilendirilebilir. Zira şair için bütün memleket toprağı eğer sahip çıkılırsa ve terk edilmezse yuva/ev hüviyetini sonsuza dek koruyabilecektir. Öte yandan şair, memleket/yurt temalı şiirlerinde kişinin yalnızlığı yanında yurdun hüznünü ve yalnızlığını da dile getirir ve Anadolu'nun göçlerle birlikte zamanla yuva özelliğini kaybedişine vurgu yapar. Çeşitli sebeplerle büyük şehirlere göç eden yurt insanından geriye kalan memleket toprakları, derin bir yalnızlığı yansıtan terkedilmiş çorak yerler olarak görülür ve tekinsiz yuva imajıyla anlatılır. Örneğin "Tek Tanrı Sevi" şiirinde geçen; "Erzurum'dan kalkan bir uçak/Hay benim yoksul memleketim/Yüzlerce mil ne od ne ocak/Ne orman ne bahçe bir dili/Dağlar omuz omza kayalık çorak//Yuvarlak dünyamız boşlukta,/İssiz dağlarda iki bitki./Biri al gelincik sarhoşlukta,/Biri yanmış yakılmış dikendi ki/Artık yeryüzünde iki nokta/Bile değil bütün izleri şimdi" (Külebi, 2010, 231) dizelerinde iç göçle birlikte Anadolu'daki şehirlerin içinin boşalmasından yakınan şair, buralarda artık çocukların masallardan bile ürktüğünü belirterek mekâna duyulan güvensizliği gözler önüne serer. Anadolu şehirlerinin/köylerinin; evsiz, insansız, ağaçsız kaldığı, çorak ve bir başına dağlara terk edildiği için artık ocakların tütmediğinden, yuvalarda seslerin bir bir söndüğünden bahseder.

Başka bir yönden Bachelard, ev-yuva ilişkisinin yeni olmadığını, bu ilginin oturma işlevinin doğal bir ortamı olduğunu söyler. Ayrıca "[o]raya döneriz, kuşun yuvaya kuzunun ağıla döndüğü gibi, oraya dönmeyi düşleriz. Bu dönüş göstergesi, sonsuz düş kurmaların belirtisidir, çünkü insanın dönüşleri, insan yaşamının büyük ritmi içinde, yılları aşan, tüm ayrılıklara karşı düş kurma yoluyla savaştan ritimle gerçekleşir" (Bachelard, 1996, 119) diyerek eve/yuvaya dönüşün bütünüyle bir rüyadan ibaret olduğunu belirtir. "Çare" şiiri de memleket sevgisi ve özlemi bağlamında geriye dönüş hayaliyle yazılmış bir şiir intibai uyandırmaktadır:

"Bu yerlerin havası ağacığım
Bize yaramadı.
Günden güne zayıflıyoruz
Ne üst ne baş kaldı.

Sen her gün akşama kadar ağacığım
Anaya hasret, babaya hasret,
Ekmeğe, insan yüzüne,
Sokaklara hasret.

Lavanta kokuları gelir uzak mahallelerden,
Yel estikçe sıra sıra kavaklar sallanır,

*Bir yoksulluk, bir yalnızlık, bir gurbet
İnsan nasıl olsa katlanır.*

*Türkiye uçsuz bucaksız ağacığım!
Bu yerlerin havası bize yaramadı,
Kalkıp başka şehirlere gidelim artık
Çare kalmadı."*

(Külebi, 2015, 105)

Şiirlerinde en çok yurdundan bahsettiğini söyleyen Külebi, şiir poetikasını da özetleyen "Şiir Yöntemim" başlıklı manzumesinde belirttiği gibi "En çok yurdundan söz ettim/Doğayla insanla içli dışlı./Sevinçler, acılar, özlemler../Hepsi de çatal dişli" (Külebi, 2015, 333) diyerek yurduunu kendi evrenini ve şiirini çevreleyen, evi/yuvayı temsil eden bir geniş bir mekân olarak görmektedir. Kaplan'a (2012, 249) göre de "[o], Anadolu'yu kendi hayatıyla birleştirir. Onun taşını toprağını kendi varlığının bir parçası gibi hisseder." Külebi'de yurt/memleket, bir yuva/ev olarak algılanmakta Anadolu'dan, memleketinden ayrılıp büyük şehirlere gittiğinde bir evsizlik/yuvasızlık duygusu ile yalnızlık ve kimsesizlik hâli ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Külebi'nin dünyasını ve evrenini oluşturan yurdun, yuva imgesine dönüşümünü Bachelard'ın (1996, 124) "[i]nsanın yuvası, insanın dünyası hiç bitmez. Ve imgelemimiz o işi sürdürmemize yardımcı olur. Şair, böylesine büyük bir imgeye sırtını dönemez ya da böylesine büyük bir imge şaire sırtını dönemez" değerlendirmesiyle birlikte okumak mümkündür. Çünkü Külebi için bütün bir memleket-bilhassa Anadolu- onun bütün evini/evrenini oluşturur. Şair için bitip tükenmeyen bir kaynak olan yurt toprakları, kimi zaman olumsuz yönleriyle anılsa da daha çok sonsuzluk ve güven duygusu veren evi/yuvayı temsil eden yönüyle işlenir. Şairin yurt konulu şiirlerinde eve/yuvaya sürekli göndermeler yaptığı ve geniş bir mekân olan memleketini düşleri barındıran, düş kuranı koruyan anlam değeriyle anlattığı görülmektedir.

4. Yuvasına Dönüşün ya da Yuvasından Ayrılışın Temsili Mekânlar: Yollar

Bachelard (1996, 39), *Mekânın Poetikasi*'nin bir yerinde "yürüyen insanın da düş kurduğunu, yola ilişkin düş kurmanın da var olduğunu unutmamız" gerektiğini söyler. George Sand'ın bir eserinde, geçiyolunun kenarında yaşamın akıp gittiğini görünce "[b]ir yoldan daha güzel ne var? Yol, etkin ve çeşitliliklerle dolu yaşamın simgesi ve imgesidir" dediğini aktarır. Bu açıdan yollar, yaşamın merkezindeki insan için sembolik anlamlar taşır. İnsan, yol/yolculuk sayesinde mekâna açılarak hayatın anlamını keşfe çıkar. Anadolu ve Anadolu insanını bütün gerçekliğiyle şiire sokan Cahit Külebi, büyük şehirlere Anadolu köylerine ve kasabalarına giderken, evlerden doğal mekânlara açılırken yollara da şiirinde sıkça yer vermiştir. Uçurum (2018, 40) da "Cahit Külebi şiiri gerçekle hayal arasında bir dünyanın şiiri. Bir ayağı Anadolu'nun gümrak topraklarında olsa da şairin, bir ayağı çok uzakları işaret ediyor" demek suretiyle şairin mekânlar arasındaki gidiş ve dönüşlerine işaret eder. Bu açıdan yol/yollar, şairin Anadolu insanına ve memleketin ücra köşelerine ulaşmasında bir vasıta olarak düşünülmelidir. Aynı zamanda yollar, hem bir ev/yuva değeriyle hem de belli belirsiz mekânsızlık/yurtsuzluk yönüyle onun şiirine girer. Zira "[y]ol, evin barkın, yurdun yuvasının dışıdır. Yol yersizlerin yeri, yurtsuzların yurdu, mekânsızların mekânı mesabesinde. Yol, belirsiz bir mekândır. Başı sonu yoktur. (...) Yol gidişin veya gelişin zemini, durmanın eğleşmenin veya ikametinin değil. Bu yüzden 'yolda kalmak', yersizlik, yurtsuzluk, yuvasızlık, mekânsızlık ve bir bakıma yalnızlık, kimsesizlik ve çaresizlik manasına gelir" (Özarlan, 2010, 26). Yolda olan, yolculuğa çıkan insan daima bir yuvanın özlemine çeker. Yurtsuzluk/yuvasızlık hâli yoldaki insanın ruhunu derinden sarsar. Bu bakımdan Külebi şiirinde 'yollar' yuvaya/eve ulaşmayı simgelediği gibi şairin kimsesizliğine ve yuvasız kalışına dair çağrışımları da içermektedir. Söz gelimi "Sivas Yollarında" şiiri, yol imgesi etrafında evsizlik hâlini ve sıcak yuvaya duyulan özlemi yansıtan bir metindir:

*"Sivas yollarında geceleri
Katar katar kağnılar gider
Tekerleri meşeden.
Ağız dil vermeyen köylüler
Odun mu, tuz mu, hasta mı götürürler?
Ağır ağır kağnılar gider*

*Sivas yollarında geceleri
Ne, yıldızlar kaynaşır gökyüzünde,
Ne, sevdâyla dolar taşar gönüller.
Bir rüzgâr eser ki bıçak gibi
El ayak şişer.
Sivas yollarında geceleri
Ağır ağır kağnılar gider.*

*Kamyonlar gelir geçer, kamyonlar gider
Toz duman içinde,
Şavkı vurur yollara
Arabalar dağılır şoförler söğer,
Sivas yollarında geceleri
Katar katar kağnılar gider."*

(Külebi, 2015, 54)

Külebi, yol ve yolculukla ilgili şiirlerinde sürdürülen hayattan, hayatın gerçeklerinden, toplumsal koşullardan beslenmiştir. Dış dünyaya ait kişisel izlenimlerini ve bireysel duygulanımlarını evsizlik/yuvasızlık durumu üzerinden aktarmıştır. Bunun yanında yollar kimi zaman eve, aileye ve yuvaya ulaşmada bir vasıta olarak görülmüş, kimi zamanda eve/yuvaya erişmede bir engel teşkil etmiştir. Külebi'nin bir başka iyi şiirlerinden olan "Varsağı"nın aşağıya alınan kısımlarında yollar olumlu-olumsuz anlam değeriyle sunulmuş olup hem odanın, yuvanın hayaliyle hem de yuvaya ulaşmada bir mâni oluşturmasıyla işlenmiştir:

*"Bir ucu yollara bağlı
Küçük daracık bir oda,
Ömür tükenir yollar bitmez
Taşıtlar gibi eskir insanlar da.*

*Yollar bitmeden yollar başlar
Tekerler değil döner başın.
Irmaklar gibi çırpına çırpına
Akıp gitmektir işin.*

*Yürü güzel yol, uzun yol
Yurdumuzu baştan başa dolan!
Sen bir ulu ırmaksın, bir küçük
Kayıktı vaktiyle Karacaoğlan.*

*Yollar bitmeden yollar başlar
Kağnılar kamyonlar, trenler gemiler.
Küçük daracık bir oda
Kartallar gibi akşamlar iner."*

(Külebi, 2015, 246)

"Yolculuk" şiirinde de yol imgesi etrafında huzura erişeceği, mutluluğa kavuşacağı mekânların özlemi dile getirilmiştir. Şiirde geçen "Gideceksin buralardan gün gelecek,/Yavaş yavaş kaybolacak bindiğin tren/Eriyen karlar gibi içinden/Bütün sıkıntıların akıp gidecek//Bağdaş kuracaksın bir tahta sıranın üstüne/Yolculara merhaba diyerek" (Külebi, 2015, 147) mısralarında yolların insan için bir umut kapısı olduğu yansıtılmıştır. Bunun yanı sıra "Akşamlar Hey Akşamlar" şiiri, mekânın poetik anlamda şaire yuvayı hatırlaması bağlamında dikkati çeker. Külebi, çocukluk/gençlik günlerinin özlemiyle eskiden yaşadığı yuvasını tozlu yollarıyla birlikte anımsar. Çocukluk mekânlarını özleyiş ve orada oluş duygusu, şair için bir bakıma yaşama dair bütün olumsuzlukların unutulmasıyla eş değerdir. Yollar, şiirde şairin düşlerini yansıtan bir mekân olarak belirir ve hatıralara sığınan insanın ruhunu sarıp sarmalar. Yollar, anıları saklayan bir anlam evrenine dönüşür ve insanı içeriye/eve/odaya çağıran bir eşik olarak değerlendirilebilir:

*"Kim esir değildir
Kendi içerisinde?
Akşamlar hey akşamlar!*

*Doğmasaydım eğer
O küçük şehirde
Kim böyle boş gezer,
Yüzer gibi olur,
Bir koca nehirde?*

*Yorgunluk hey yorgunluk!
İnatçı yorgunluk!
Dalgın bir yüz kadar
Tozlu ayakkabılar.*

Yorgunluk hey yorgunluk!"

(Külebi, 2015, 55)

Şair; doğum, akşam, yemek, yüzmek, inatçı yorgunluk, dalgın yüz, tozlu ayakkabılar gibi eyleme dair söz kümesi içinde yaşanan yuvanın izlerini yıllar sonra yollar aracılığıyla hisseder. Şiirde yollar; yuvayı çevrelemesi, evi hatırlatması ve insan için kabuğun kırılıp dışa açılması yönleriyle düşünülebilir. Zira "[s]evdiğimiz mekânların, kapalılığını her zaman sürdürmeye yanaşmaması gariptir Açılırlar. Kendilerini sanki kolaylıkla başka yerlere, başka zamanlara, farklı düş ve anı düzlemlerine taşırlar" (Bachelard, 1996, 78). Bu bakımdan Külebi'de içtenlik mekânı olarak da değerlendirilebilecek yollar; sevilen, düşleri ve anıları saklayan ve mutluluk mekânlarına erişmede bir eşik olarak düşünülebilir.

5. Ev-Evsizlik, Yuva-Yuvasızlık Bağlamında Köyler ve Şehirler

Cahit Külebi şiirlerinde, mekânın poetikası açısından köy ve şehirlerin şairin yaşantısından kaynaklı olarak duygusal ve düşünsel anlamda bir değer taşıdığı söylenebilir. Köyler ve şehirler hem yuvayı/evi temsil ettiği ölçüsünde hem de mekânsızlığın/yuvasızlığın ifadesi olarak onun şiirlerine konu olur. Bireysel temalarla da desteklenen köy ve şehirle ilgili şiirlerinde Külebi, bu iki mekânı sevinç-üzüntü, huzur-endişe, güven-kuşku, hayal-hakikat gibi karşıtlıklar üzerinden duygu ve düşünce açılarıyla işler. Bu yönüyle şair, o mekânlarda yaşayan insanların da sesi olur. Zira "[m]ekânın insan ruhundaki izdüşümleri, aynı toprakta büyümüş ve kendini onun rüyasına açmış tüm bireyleri, ortak nesnel belleğinde bütünleştirir" (Korkmaz, 2008, 42). Böylelikle şair, birey ve toplulukların mekâna tutunmalarını sağlarken onların iyi-kötü duygularının, hayata dair düşüncelerinin tercümanı olur. Kültürel değerlerini ve yaşamsal olgularını koruyarak hafızalarını canlı tutar, geçmişle ilişkilerinde sarsılmaz bir bağ oluşturur.

Örneğin şairin en ünlü şiirlerinden olan "Hikâye"de aşk, yalnızlık, yuvasızlık, kimsesizlik ve korku temaları çevresinde duygusal anlamda mekândan mekâna dolaşan ancak bir mekânda kendini konumlandıramayan insanın hüznü yüklü duyguları dile getirilmiştir. "Hikâye" şiiri Külebi'nin dünya/evren hakkındaki tasarımlarını köyler üzerinden gösterdiği gibi bireyin, mekâna bakışının psikososyal bir nitelik taşıdığını imlemektedir. Ve bu anlamda köy(ler) mekân olarak mutsuzluğun kol gezdiği, evsizliğin/yuvasızlığın temsili olarak anılır. Şiirde sevgiliye seslenen anlatıcı/şair yalnızlığını, kimsesizliğini mekân soyut-somut anlam değerleriyle yıkmaya çalışır. Şair, karşısındakinden de doğduğu köylerini anlatmasını isteyerek onun düşlerine, anılarına kısacası yaşantısının iyi-kötü bütün yönlerine vakıf olmaya çalışır. Şiirde köyler, bir yuva sıcaklığından ziyade yalnızlığın, endişenin, soğukluğun, üzüntünün mekânı olması yönüyle evsizlik/yuvasızlık imajıyla anlatılır:

*"Senin dudakların pembe
Ellerin beyaz,
Al tut ellerimi bebek
Tut biraz!"*

*Benim doğduğum köylerde
Ceviz ağaçları yoktu,
Ben bu yüzden serinliğe hasretim
Okşa biraz!"*

*Benim doğduğum köylerde
Buğday tarlaları yoktu,
Dağıt saçlarını bebek
Savur biraz!"*

*Benim doğduğum köyleri
Akşamları eşkiyalar basardı,
Ben bu yüzden yalnızlığı hiç sevmem
Konuş biraz!"*

*Benim doğduğum köylerde
İnsanlar gülmesini bilmezdi,
Ben bu yüzden böyle naçar kalmışım
Gül biraz!"*

*Benim doğduğum köylerde
Kuzey rüzgârları eserdi,
Hep bu yüzden dudaklarım çatlaktır*

Öp biraz!"

(Külebi, 2015, 52-53)

Şair sevgilisine seslenişlerinde her ne kadar doğduğu köylerin daha çok olumsuz niteliklerini yansıtsa da bu mekânlara yönelik sevgi ve ilgisinden dolayı şiirin sonunda anlam birden olumsuzluk değerini yitirerek olumluya döner. Son kıtada kişi, köylerin bütün karanlık, boğucu ve kötü taraflarını birden unutarak sevdiğine; "Sen Türkiye gibi aydınlık ve güzelsin/Benim doğduğum köyler de güzeldi/Sen de anlat doğduğun yerleri./Anlat biraz!" (Külebi, 2015, 53) şeklinde seslenir. Sevilen varlığın güzelliği ülkenin ve köylerin güzelliği üzerinden ifade edilmek suretiyle köye sıcak, samimi ve itimatlı bir mana yüklenir. Köyün güzelliği yuvada yaşayan eşin/sevgilinin güzelliğine mezc edilerek söz konusu mekân, sıcak ve korunaklı bir yuva imgelemiyi sunar.

"Çare" şiirinde ise bulunduğu mekândan (şehirden) kaçmak isteyen insanın duygulanımları görülmektedir. Şiirde geçen "Türkiye uçsuz bucaksız açacam!/Bu yerlerin havası bize yaramadı,/Kalkıp başka şehirlere gidelim artık/Çare kalmadı" (Külebi, 2015, 105) dizelerinde yaşadığı şehir hayatından sıkılan ve mekânda bingunluk yaşayan kişinin zihninde beliren yeni ev/yuva imgesi, başka şehirlere gitme isteği üzerinden ifade edilmiştir. Söz konusu şiir, Bachelard'ın (1996, 44) "tüm gerçek koruma değerlerinin ötesinde, doğduğumuz evde, düş değerleri oluşur; bu değerler bütünü, doğduğumuz ev yitip gittiğinde geriye kalan tek bütündür" söylemiyle uyusmaktadır. Benzer şekilde "Son" şiirinde geçen "Bakar bakar da vadilere/Akşamları ışıktan şehirler kurardım/Dolsun isterdim insanlar akın akın/Yıkanıp sütlüman denizlerde" (Külebi, 2015, 162) dizelerinde de ev/yuva hayali kuran bir insanın duyguları vardır.

"İstanbul" şiirinin son kısmında da bir zaman sonra köyündeki evinden, yuvasından ayrılan anlatıcı (şair), yerleştiği şehirde bir aldanma yaşar. Ve bu durum ruhunu zedeleyince içindeki o şarkının bittiğini dile getirir. "Anladım bu şehir başkadır/Herkes beni aldattı gitti/Anladım bu şehir başkadır/Herkes beni aldattı gitti./Yine kamyonlar kavun taşır/Fakat içimde şarkı bitti" (Külebi, 2015, 50) mısralarından da anlaşılacağı üzere kişinin büyükşehirde yaşadığı yalnızlıktan, kimsesizlik hâlinde ve yuvasız kalışından bir yakınma söz konusudur. Yaşadığı şehri kötü, endişe verici bulan ve "bu şehir başkadır" ifadesiyle anlatan kişinin umutsuzluğu ve huzursuzluğu iyiden iyiye artmış, bu nedenle içindeki şarkının sona erdiğini belirtmiştir. Şair, şiirin ilk kısmındaki "Kamyonlar kavun taşır ve ben/Boyuna onu düşünürdüm" (Külebi, 2015, 50) mısralarında görüleceği İstanbul şehrini küçüklüğünde, Niksar'da yaşarken sevip özlemektedir. Ancak, yıllar sonra içinde yaşama imkânı bulduğu, evini/yuvasını çevreleyip koruyan şehri yaşadığı bazı endişe verici durum ve olaylardan dolayı artık başka türlü görmektedir. Şair, bu nedenle çocukluğuna ve ilk evine dönme arzusu duymaktadır. Bu şiiri Gaston Bachelard'ın 'kentleşmenin evin düşsel değerini azalttığı' düşüncesinden hareketle okumak mümkündür. Bachelard'a (1996, 55) göre, "[b]üyük kentlerdeki evlerde dikeylikle ilgili içtenlik değeri eksikliğine, kozmiklikten yoksunluğu da eklemek gerekir. Bu evler artık doğanın içinde değildir. Konutla mekân arasındaki oranlar yapaylaşmıştır. Bu konutlarda her şey makinedir ve içtenlikli yaşam bu konutların her yanından kaçıp gitmektedir." Bu anlamda Külebi'nin içindeki şarkının bitmesine sebep olarak şehrin yapay ve yapmacık yapısı gösterilebilir. İçtenliğini kaybeden, yuvayı ve kabuğu koruyamayan şehir, şair için bir yabancılaşma ve mekândan kaçış hissi doğurur. Böylelikle insan, yapaylıktan kurtulmak ve gerçek saadete erişmek için çocukluğunun mekânlarına, doğaya ait yerlere ve kendini iyi hissedeceği ötelere doğru alıp başını gitmek ister. Bu yönüyle Külebi'de, bir mekân olarak şehrin evi/yuvayı barındırdığı aynı anda bir yuvasızlık hâlini de yansıttığı söylenebilir. Şair, 'kentli bireyin varoluşsal gerçekliğini sorgulayan' bir tavırla yaşadığı mekândaki mutsuzluğunu ve yalnızlığını ortaya koyarken insanın hayattan ve toplumsal çevreden kopuşunu da evsizlik, yuvasızlık kavramları etrafında dile getirir.

Sonuç

Cemal Süreya'nın 'tarihsiz coğrafyanın şairi' olarak nitelediği Cahit Külebi, şiirlerinde mekân unsurunu kendi estetik anlayışı çerçevesinde bireysel ve toplumsal yönleriyle anlatmıştır. Daha çok Anadolu ve yurt coğrafyasını modern bir yorumla şiirinde işleyen şair, mekânlara duysal ve düşünsel anlam değerleriyle yer verir. Külebi'de genelde dış dünyaya ait mekânlar ön plandadır ve bu mekânlar şair için sevinç ve huzur kaynağı oluşturur. Bununla birlikte memleket ve tabiat temalı şiirlerinde açık ve geniş mekânlara yer veren şair, bu mekânlar içinde ruh dünyasındaki değişimlere göre mutluluk ve mutsuzluklarını dile getirir. Diğer taraftan ev, oda gibi dar ve kapalı mekânlara odaklanan şiirlerinde ise daha çok mutsuz ve karamsar bir ruh hâline bürünür. Mekânlar vasıtasıyla sürekli olarak geçmişe giden, hatıralara sığınan şairi, hüznün ve pişmanlık duygusu sarıp sarmalar. Külebi, özellikle bireysel ve psikolojik etmenlerden hareketle mekâna bakar; otobiyografisinde öne çıkan yerleri bu duyarlılık çerçevesinde işler. Bu açıdan onun şiirindeki mekânlar içinde yaşadığı coğrafyayı, gezdiği yerleri, çalıştığı şehirleri ve bulunduğu sosyal ortamları kapsar. Aynı zamanda mekânlar, şairin içinden geldiği toplumun değer yargılarını, ekonomik kaygılarını, manevi hassasiyetlerini ve yeşeren umutlarını belirli bakış açısı içinde okura sezdirmesine yardımcı olur. Dışarıdan (tabiattan) eve, köyden şehre, Anadolu'dan yurdun bütününe,

yurdundan da dünyaya/evrene bakan şair, şiirlerinde mekânları hem mutluluğun ve umudun hem de mutsuzluğun ve umutsuzluğun kaynağı olarak görmektedir. Bu anlamda Külebi, şiirlerinde mekânları evsizlik, yuva-yuvasızlık ikilemi veya karşıtlığı içinde olumlu-olumsuz taraflarıyla ele almıştır.

Kimi zaman hatıralara sığınarak odasında, evinde, yuvasında veya köyünde mutlu mesut ve güven içinde yaşayan şair, kimi zaman ise yaşadığı/bulunduğu bu mekânlardan kaçma isteği duyar. Belirgin bir huzursuzluk içinde, evsizlik/yuvasızlık hâlini bütün benliğinde hisseder. Şiirlerinde hayata iyimser bir gözle bakmaya çalışan Külebi, mekânlar üzerinden de bu iyimserliğini yansıtmaya çalışır. Böylelikle mekânlar, daha çok mutluluk değeriyle, onun şiirinin anlam ve imgelem dünyasını kuşatır. Evi içindeki sıcaklık ve sevgi bağlarıyla örülmüş, dış dünyanın acımasızlığına karşı bir sığınak olarak gören şair, Anadolu'yu ve yurdu da bu sığınağı çevreleyen koruyucu bir güç olarak şiirinde anlatır. Bu bakımdan evler gibi Anadolu ve yurt toprakları da onda sıcak ve huzurlu yuvayı temsil eder. Külebi, belirsiz mekân bağlamında ve daha çok evsizlik/yuvasızlık algısı çerçevesinde değerlendirilen yolları ise şiirinde, eve/yuvaya ulaşmadaki ve ev ortamının hayalini canlı tutmadaki yönüyle işlemiştir. Ayrıca 'mekânın poetiği' üzerinden köyleri ve şehirleri ise hem sevinç ve dirlik kaynağı oluşturmaları hem de üzüntü ve endişe vermeleriyle açısından ele almıştır. Bu yönüyle Külebi'nin mekâna odaklanan şiirlerini Eagleton'un (2016, 157) "edebi eserler anlam içermekten çok anlam üretirler" görüşü etrafında okumak mümkündür. Zira şair, mekânlar vasıtasıyla şiirinin anlam ve imaj dünyasını genişletir. Söylemek istediklerini mekânın imgelemem gücüyle zenginleştirerek dile getirir. Bu doğrultuda Külebi şiirlerindeki 'mekânın poetikası' Bachelard'ın (1996, 124) Boris Pasternak'tan aktardığı "İnsan dilsizdir, onun yerine imge konuşur, çünkü doğanın adımına yalnızca imgenin ayak uydurabileceği açıktır" sözleriyle özetlemek mümkündür. Sonuç olarak Külebi'nin mekân algısında gündüz yaşanan mutlu anların gece evlere, odalara çekildikten sonra bir acıya dönüştüğü ve bunun şairde bir kimsesizlik ve yalnızlık endişesi yarattığı söylenebilir. Şair, dış dünyanın -bütün çekiciliğine rağmen- acımasızlığının farkına vardığı ölçüde evsizlik/yuvasızlık durumundan yakınıyor ve yaşadığı mekânların tekinsizliğini de geçmiş günlerdeki mekânlara sığınarak gösterir. Mekânlar üzerinden duygularını dile getirirken dünyanın ve yaşamın anlamını sorguladığı gibi mekânın kendi kişiliği ve psikolojisi üzerindeki etkilerine de yer verir. Bütün bu çıkarım ve değerlendirmelerin ışığında denilebilir ki onun şiiri, Bachelard'ın *Mekânın Poetikası*'nda mekânlara (ev, yuva, yol, şehir) yüklediği anlam ve imgeler bağlamında okunabilecek nitelikler göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Bachelard, Gaston (1996). *Mekânın Poetikası*. (Çev. Aykut Derman), İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Çağın, Şerife (2017). "Cahit Külebi Şiirlerinde Su ve Susuzluk", *Türk Dili*, S. 286, s. 73-82.
- Çetişli, İsmail (2012). *Cahit Külebi ve Şiiri*. 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eagleton, Terry (2016). *Edebiyat Nasıl Okunur*. (Çev. Elif Ersavcı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, Terry (2015). *Şiir Nasıl Okunur*. (Çev. Kaya Genç), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ergiyidiren, Sevinç (2001). *Edebiyat Araştırmaları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- Göka, Şenol (2001). *İnsan ve Mekan*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kanter, Beyhan (2013). *Şiirsel Kimlikten Mekânsal Sınırlara*. İstanbul: Okur Akademi.
- Kaplan, Mehmet (2012). *Şiir Tahlilleri 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karataş, Turan (2006). "Anadolu'dan Bir Ses' Cahit Külebi'nin Şiiri", *Şiir Vadilerinde* içinde, İstanbul: Sütun Yayınları, s. 47-60.
- Kolcu, Ali İhsan (2007). "Cahit Külebi: Sıla-yı Rahme Dönüşün Şiiri: Tokat'a Doğru", *Modern Türk Şiiri I Şiir Tahlilleri* içinde, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, s. 310-312.
- Korkmaz, R. (2008). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Külebi, Cahit (1993). *Şiir Her Zaman*. 2. Basım, İstanbul: Başak Yayınları.
- Külebi, Cahit. (2015). *Bütün Şiirleri*. 6. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Narlı, Mehmet (2007). *Şiir ve Mekân*. Ankara: Hece Yayınları.
- Necatigil, Behçet (1995). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları,
- Özarslan, Ersin (2010). *Şiirden Coğrafyaya- Arif Nihat Asya'nın Şiirlerinde Mekân Endişesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- [Seber], Cemal Süreya (1967). "Cahit Külebi'nin Çıkışı Üstüne Notlar", *Papirüs*, S. 11, s. 49-54.
- Timuroğlu, Vecihi (1995). *Cahit Külebi -Hırçın ve Lirik*. Ankara: Başak Yayınları.
- Uçurum, Mustafa (2018). "İstanbul'a Anadolu'dan Bakan Şair; Cahit Külebi", *Şairin Aynası* içinde, İstanbul: Cıra Yayınları, s. 39-42.
- Uyar, Turgut. (2018). "Cahit Külebi", *Bir Şiirden* içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 89-92.
- Uyguner Muzaffer (1991). *Cahit Külebi -Yaşamı, Şiiri, Yapıtları, Seçmeler*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Wellek, Rene- Warren, Austin (1993). *Edebiyat Teorisi*. (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), İzmir: Akademi Kitabevi.
- Yıldırım, Bekir (1994). "Şiir-Mekân İlişkisi ve Edip Cansever", *Ege Mimarlık Dergisi*, S. 14, s. 50-51.